

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет дошкільної та спеціальної освіти
Кафедра психології та педагогіки розвитку дитини

ЗАТВЕРДЖУЮ»

В. о. завідувача кафедри
 Леся КАРНАУХ
«25» серпня 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**ОК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ
РАНЬОГО ДИТИНСТВА**

(шифр і назва навчальної дисципліни)

для здобувачів першого (бакалавського) рівня вищої освіти

Галузь знань 01 Освіта

Спеціальність: **012 Дошкільна освіта**

Освітня програма: **Дошкільна освіта**

Умань 2023 – 2024 н.р.

Робоча програма **Психолого-педагогічні засади раннього дитинства**

для здобувачів першого (бакалавського) рівня вищої освіти

Спеціальність: **012 Дошкільна освіта**

Освітня програма: **Дошкільна освіта**

Розробники:

кандидат педагогічних наук., доцент кафедри психології та педагогіки розвитку дитини **Оксана АВРАМЕНКО**

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри психології та педагогіки розвитку дитини

Протокол від «25» серпня 2023 року № 1

В.о. завідувач кафедри психології та педагогіки розвитку дитини

(доц. Леся КАРНАУХ)

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні науково-методичної комісії факультету

Протокол від «30» серпня 2023 року № 1

Голова науково-методичної комісії факультету дошкільної та спеціальної освіти

(доц. Ольга БУТЕНКО)

Пролонговано:

на 20__/20__ н. р. _____ (підпис) (_____) «__» ____ 20__ р., протокол № __

на 20__/20__ н. р. _____ (підпис) (_____) «__» ____ 20__ р., протокол № __

на 20__/20__ н. р. _____ (підпис) (_____) «__» ____ 20__ р., протокол № __

на 20__/20__ н. р. _____ (підпис) (_____) «__» ____ 20__ р., протокол № __

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни (обов'язкова чи вибіркова)	обов'язкова	обов'язкова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	українська
Загальний обсяг у кредитах ЄКТС / годинах	3/90	3/90
Курс	I	I
Семестр	2	2
Кількість змістових модулів із розподілом:	2	2
Обсяг кредитів	3	3
Обсяг годин, у тому числі:	90	90
Аудиторні:	44	12
Лекційні	22	6
Практичні	22	6
Самостійна робота	40	70
Індивідуальні завдання	6	8
Форма семестрового контролю	екзамен	екзамен

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу - оволодіння студентами глибокими різнобічними знаннями в сфері педагогіки і психології раннього дитинства, формування у них вмінь та навичок щодо розвитку, навчання й виховання дітей раннього віку, розвиток здатності творчого застосування знань і умінь в практичній педагогічній діяльності.

Завдання курсу: формувати у майбутніх вихователів знання про мету, завдання, зміст і методи виховання дітей раннього віку; ознайомити з надбаннями педагогічних традицій українського народу, педагогічними теоріями, світовим досвідом виховання дітей перших трьох років життя; формувати здатність до педагогічного осмислення явищ виховання, навчання і розвитку дитини раннього віку в умовах родинно-суспільного виховання; навчити творчого підходу до педагогічної діяльності; підготувати до практичного здійснення завдань педагога у сучасних умовах дошкільної освіти; розвивати уміння педагогічного аналізу, проектування.

Компетентності та програмні результати навчання за ОП.

Компетентності за ОП:

Загальні компетентності:

КЗ-7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

КЗ-8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

КЗ-9. Здійснення безпечної діяльності до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків мотивування людей до досягнення спільної мети.

КС-2. Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку базових якостей особистості (довільність, самостійність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага).

КС-4. Здатність до формування в дітей раннього і дошкільного віку первинних уявлень про предметне, природне, соціальне довкілля, властивості і відношення предметів; розвитку самосвідомості «Я» дитини і його місце в довкіллі).

КС-5. Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку мовлення як засобу спілкування і взаємодії з однолітками і дорослими.

КС-6. Здатність до виховання в дітей раннього і дошкільного віку навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки.

КС-8. Здатність до формування в дітей раннього і дошкільного віку навичок екологічно безпечної поведінки і діяльності в побуті, природі й довкіллі та створювати безпечне освітнє середовище.

КС-11. Здатність до формування в дітей раннього і дошкільного віку елементарних уявлень про різні види мистецтва і засоби художньої виразності (слово, звуки, фарби тощо) та досвіду самостійної творчої діяльності.

КС-13. Здатність до організації і керівництва ігровою (провідною), художньо-мовленнєвою і художньо-продуктивною (образотворча, музична, театральна) діяльністю дітей раннього і дошкільного віку.

КС-15. Здатність до індивідуального і диференційованого розвитку дітей раннього і дошкільного віку з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх можливостей.

КС-16. Здатність до виховання в дітей раннього і дошкільного віку толерантного ставлення та поваги до інших, попередження та протидії булінгу.

Програмні результатами навчання за ОП:

ПР-01. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

ПР-02. Розуміти, описувати й аналізувати процеси розвитку, навчання та виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять та категорій.

ПР-03. Розуміти природу і знати вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку, особливості розвитку обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими освітніми потребами.

ПР-05. Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї освіти та школи. . Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

ПР-07. Планувати освітній процес в закладах дошкільної освіти з урахуванням вікових та індивідуальних можливостей дітей раннього і дошкільного віку, дітей з особливими освітніми потребами та складати прогнози щодо його ефективності.

ПР-10. Бути знайомим з програмою раннього втручання, розуміти можливості опори на нього в подальшій роботі з дітьми з особливими освітніми потребам.

ПР-15. Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти та знань про культурно-історичний досвід українського народу, загальнолюдські культурні та етико-естетичні цінності.

ПР-18. Володіти технологіями - організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

ПР-20. Враховувати рівні розвитку дітей при виборі методик і технологій навчання і виховання, при визначенні зони актуального розвитку дітей та створенні зони найближчого розвитку.

ПР-21. Розробляти індивідуальні програми соціалізації й адаптації дітей раннього і дошкільного віку.

ПР-22. Дотримуватись умов безпеки життєдіяльності дітей раннього і дошкільного віку.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РАНЬОГО ДИТИНСТВА ЯК ГАЛУЗЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Тема 1. Предмет педагогіки раннього дитинства.

Предмет педагогіки раннього дитинства - закономірності виховання і навчання дітей від народження до трьох років.

Відповідність традицій народної педагогіки законам фізичного та інтелектуального розвитку дитини.

Дослідження проблем виховання та розвитку дітей раннього віку вітчизняними та зарубіжними психологами і педагогами.

Тема 2. Особливості періоду раннього дитинства.

Основні закономірності росту і розвитку дітей.

Вікові та індивідуальні особливості.

Вікова періодизація.

Взаємозв'язок та взаємозалежність стану здоров'я, фізичного і нервово-психічного розвитку дітей.

Тема 3. Особливості психічного розвитку дітей раннього віку.

Особливості розвитку психіки дітей.

Періодизація психічного розвитку дітей.

Формування вищих психічних функцій.

Сензитивні періоди розвитку.

Розвиток цілісності сприйняття, уваги, пам'яті.

Формування основ особистості в дітей.

Тема 4. Сучасні методики розвитку дітей раннього віку.

Поняття «ранній розвиток». Сучасні методики раннього розвитку дітей та їх актуальність.

Методика раннього розвитку М.Монтессорі.

Технології раннього навчання Г.Домана.

Технологія формування в дітей енциклопедичних знань.

Технології раннього навчання математики.

Технології раннього навчання читання .

Методика музичного виховання дітей Карла Орфа.

Методика Джеккі Сілберг.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. РОЗВИТОК ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ

Тема 5. Пренатальний період – основа виховання дитини.

Пренатальний період розвитку як чинник здоров'я та соціального благополуччя дитини.

Етапи пренатального розвитку.

Фізіологія пренатального періоду.

Ендогенні та екзогенні чинники здоров'я майбутньої матері і дитини: екологічні і соціальні фактори, соматичне і репродуктивне здоров'я матері, шкідливі звички, стреси, здоровий спосіб життя.

Тема 6. Виховання та навчання дітей 1-го року життя.

Особливості розвитку і потреб дітей першого року життя.

Поділ першого року життя дітей на періоди розвитку та їх характеристика.

Особливості поведінки дітей.

Режим дня.

Організація періоду неспання дітей першого року життя.

Тема 7. Виховання та навчання дітей 2-го року життя.

Особливості розвитку дітей другого року життя.

Режим дня.

Рух як засіб спілкування з навколишнім світом.

Розвиток дій з предметами.

Напрями розуміння мови: розвиток розуміння мови дорослих і розвиток мови самої дитини.

Організація ігрових моментів та інших видів самостійної діяльності дітей.

Тема 8. Виховання та навчання дітей 3-го року життя.

Розвиток дітей та їх поведінки на третьому році життя.

Організація життя дітей, режим дня.

Сенсорний розвиток як основа формування образно-дійового мислення.

Розвиток мови.

Спільна ігрова діяльність.

Криза трьох років.

Організація навчання в режимних процесах та грі.

Тема 9. Педагогічні умови виховання дітей раннього віку з/без особливих потреб в закладах дошкільної освіти.

Алгоритм організації інклюзивної освіти у закладі дошкільної освіти.

Організація роботи з дошкільником з ООП в умовах соціально-педагогічного патронату.

Корекційна робота з дітьми з особливими освітніми потребами.

Тема 10. Організаційно-методична робота в групах раннього віку

Створення в групах дітей раннього віку предметно-ігрового середовища для активної діяльності вихованців.

Методика організації самостійної діяльності дітей раннього віку з метою їх фізичного, розумового, морального і естетичного виховання.

Планування і облік роботи вихователя в групах раннього віку.

Спільна робота педагогів з батьками вихованців. Соціальна адаптація та чинники, що визначають характер і тривалість звикання дітей до нових умов.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ДЛЯ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	денна форма				заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		л	п	сам.		л	п	сам.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
МОДУЛЬ I. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РАНЬОГО ДИТИНСТВА ЯК ГАЛУЗЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ								
Тема 1. Педагогіка дітей раннього віку.	8	2	2	4	8	1		7
Тема 2. Особливості періоду раннього дитинства.	8	2	2	4	8		1	7
Тема 3. Особливості психічного розвитку дітей раннього віку.	8	2	2	4	8		1	7
Тема 4. Сучасні методики розвитку дітей раннього віку.	14	4	4	6	11	1		10
Разом за змістовим модулем I	38	10	10	18	35	2	2	31
МОДУЛЬ II. РОЗВИТОК ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ								
Тема 5. Пренатальний період – основа виховання дитини.	8	2	2	4	9		1	8
Тема 6. Виховання та навчання дітей 1-го року життя.	9	2	2	5	9	1		8
Тема 7. Виховання та навчання дітей 2-го року життя.	9	2	2	5	9	1	1	7
Тема 8. Виховання та навчання	9	2	2	5	10	1	1	8

дітей 3-го року життя.								
Тема 9. Педагогічні умови виховання дітей раннього віку з/без особливих потреб в ЗДО.	9	2	2	5	9		1	8
Тема 10. Організаційно-методична робота в групах раннього віку	8	2	2	4	9	1		8
Разом за змістовим модулем 2	52	12	12	28	55	4	4	47
Усього годин	90	22	22	46	90	6	6	78

Теми практичних занять:

1. Педагогіка раннього дитинства на сучасному етапі розвитку суспільства
2. Загальні особливості розвитку дітей раннього віку.
3. Особливості психічного розвитку раннього дитинства.
4. Сучасні методики розвитку дітей раннього віку.
5. Виховання та навчання дітей 1-го року життя.
6. Виховання дітей другого року життя.
7. Виховання дітей третього року життя.
8. Теоретико-методичні засади фізичного виховання дітей раннього віку. Режим дня в закладі дошкільної освіти.
9. Особливості організації керівництва режимними процесами в групах раннього віку.
10. Організація спільної діяльності педагога та сімей

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
1	Етапи соціалізації дитини в ранньому віці.	4	5
2	Дидактичні ігри в освітніх системах видатних педагогів (Ф. Фребеля, М. Монтессорі, С. Ф. Русової та ін.)	3	5
3	Фольклорний матеріал для емоційного та мовного розвитку дітей раннього віку.	3	6
4	Стан і перспективи розвитку педагогіки дітей раннього віку в Україні та за кордоном.	3	5
5	<u>Народні дидактичні ігри</u> та їх виховна та освітня цінність для розвитку дітей раннього віку.	3	5
6	Наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених щодо необхідності виховання з перших днів життя дитини.	3	6
7	Сучасні актуальні проблеми педагогіки дітей раннього віку.	3	5

8	Організація рухової активності дітей раннього віку на прогулянках у різні пори року.	3	5
9	Методика роботи з дітьми за М.Ібука.	3	5
10	Педагогічні ідеї Глена Домана.	3	5
11	Практика роботи з дітьми до 3 років С.Лупан.	3	6
12	Основи роботи з дітьми за методикою М.Монтессорі.	3	5
13	Організація розвиваючого середовища для дітей до 3 років.	3	5
14	Сучасні методи роботи з дітьми та їх батьками.	3	5
15	Покарання дитини раннього віку	3	5
	Разом	46	78

Індивідуальні завдання (ІНДЗ)

Індивідуальні навчально – дослідницькі завдання (проекти) передбачають самостійний аналіз однієї із запропонованих тем, написання розширеного реферату та складання мультимедійної презентації:

1. На основі вивченої літератури дати характеристику етапів соціалізації дитини в ранньому віці.
2. На основі вивченої літератури встановити залежність між загальними правилами виховання і особливостями розвитку дітей.
3. Підібрати фольклорний матеріал для емоційного та мовного розвитку дітей раннього віку.
4. Розробити рекомендації для батьків про виховання дітей раннього віку (перший, другий, третій рік життя)
5. Підготувати реферат про сенсорний розвиток дітей засобами певного виду діяльності. Розробити конспекти занять з дітьми ранньої вікової групи.
6. Підготувати реферат на основі порівняльної педагогіки про стан і перспективи розвитку педагогіки дітей раннього віку в Україні та за кордоном.
7. Підготувати реферат про етапи розвитку педагогіки дітей раннього віку.
8. Підготувати реферат на тему: «Дидактичні ігри в освітніх системах видатних педагогів» (Ф. Фребеля, М. Монтессорі та ін.).
9. Підготувати реферативні повідомлення про внесок видатних педагогів (Я. Коменський, Ф. Фребель, М. Монтессорі, К. Д. Ушинський та ін.) у дошкільну дидактику.
10. Опишіть народні дидактичні ігри для дітей раннього віку. Визначіть їх виховну та освітню цінність.
11. Проаналізуйте завдання розвитку ігрової діяльності дітей у чинних програмах виховання дітей раннього віку.
12. Складіть рекомендації для батьків щодо створення предметно-ігрового середовища у сім'ї. Як правильно вибрати іграшку для дитини раннього віку, врахувавши при цьому не лише вік дитини, а й її інтереси?
13. Проаналізуйте завдання і зміст естетичного виховання у Базовій програмі розвитку дитини «Я у Світі», «Зернятко», «Дитина», авторських програмах. Складіть порівняльну таблицю.
14. Охарактеризуйте зв'язок гри і трудової діяльності дітей. Запропонуйте шляхи використання ігрової діяльності у підготовці дітей до праці.

Методи навчання

Пояснювально-ілюстративний метод. Студенти здобувають знання, слухаючи розповідь, лекцію, з навчальної або методичної літератури, через екранний посібник у «готовому» вигляді. Сприймаючи й осмислюючи факти, оцінки, висновки, вони залишаються в межах репродуктивного (відтворювального) мислення

Репродуктивний метод. Ідеться про застосування вивченого на основі зразка або правила. Діяльність тих, кого навчають, є алгоритмічною, тобто відповідає інструкціям, розпорядженням, правилам - в аналогічних до представленого зразка ситуаціях.

Метод проблемного викладення. Використовуючи будь-які джерела й засоби, педагог, перш ніж викладати матеріал, ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доведень, порівнюючи погляди, різні підходи, показує спосіб розв'язання поставленого завдання. Студенти стають ніби свідками і співучасниками наукового пошуку.

Частково-пошуковий, або евристичний метод. Його суть – в організації активного пошуку розв'язання висунутих педагогом (чи самостійно сформульованих) пізнавальних завдань або під керівництвом педагога, або на основі евристичних програм і вказівок.

Дослідницький метод. Після аналізу матеріалу, постановки проблем і завдань та короткого усного або письмового інструктажу ті, кого навчають, самостійно вивчають літературу, джерела, ведуть спостереження й виміри та виконують інші пошукові дії. Ініціатива, самостійність, творчий пошук виявляються в дослідницькій діяльності найповніше.

Аналітичний метод передбачає мисленнєвий або практичний розклад цілого на частини з метою вивчення їх суттєвих ознак. Але це лише початковий компонент пізнання.

Дедуктивний метод, навпаки, базується на вивченні навчального матеріалу від загального до окремого, одиничного.

Активні методи навчання - диспут, дискусія, мозкова атака, аналіз конкретних педагогічних ситуацій, рольові та ділові ігри.

Метод «мозкової атаки» формує вміння зосереджувати увагу на якійсь вузькій меті. Використовуючи метод мозкової атаки, студенти працюють як «генератори ідей», при цьому вони не стримуються необхідністю обґрунтування своїх позицій та позбавлені критики, адже за цих умов немає «начальників» і «підлеглих», є лише експерти в кожній групі студентів, які фіксують, оцінюють та вибирають кращі ідеї.

Розв'язання педагогічних задач є ефективним шляхом формування у студентів уміння взаємодіяти в колективі.

Ділова гра, рольова гра, аналіз конкретних психолого-педагогічних ситуацій, ігрове проектування – «форма розробки студентами рекомендацій, планів і заходів навчально-виховного характеру».

Методи контролю знань

Усне опитування

Усне опитування – найбільш поширений метод контролю знань студентів. При усному контролі встановлюється безпосередній контакт між викладачем та студентом, в процесі якого викладач отримує широкі можливості для вивчення індивідуальних особливостей засвоєння студентами матеріалу. Розрізняють фронтальне, індивідуальне та комбіноване опитування.

Фронтальне опитування проводиться у формі бесіди викладача з групою. Воно органічно поєднується з повторенням пройденого, є засобом для закріплення знань та умінь.

Індивідуальне опитування припускає змістовні, зв'язні відповіді студентів на питання, яке відноситься до матеріалу, що вивчається, тому служить навчальним засобом розвитку мови, пам'яті, мислення студентів.

Письмове опитування

Письмова перевірка наряду з усною є важливим методом контролю знань, умінь та навичок студентів. Використовується у всіх видах контролю і здійснюється як в аудиторній, так і позааудиторній роботі (виконання домашніх завдань). Поряд з аудиторними письмовими роботами використовують і домашні контрольні роботи, над якими студенти працюють декілька днів (10-15), оскільки за змістом вони охоплюють значний розділ навчальної програми. Виконання їх вимагає належної самостійної роботи з книгою та іншими матеріалами.

Практична перевірка

Практична перевірка посідає особливе місце в системі контролю. Практична перевірка дає змогу виявити, як студенти вміють застосовувати отримані знання на практиці, наскільки вони оволоділи необхідними вміннями, головними компонентами діяльності. В процесі виконання професійних завдань студент обґрунтовує прийняті рішення, що дає можливість встановити рівень засвоєння теоретичних положень, тобто одночасно з перевіркою умінь здійснюється перевірка знань.

Широке застосування для контролю знаходять професійні задачі, ділові ігри. Вони дають змогу більш об'єктивно визначати рівень готовності студента до практичної діяльності, сформованість таких важливих інтелектуальних умінь, як аналіз і синтез, узагальнення, порівняння, використання знань у нестандартних умовах.

Стандартизований контроль

У стандартизованому контролі знайшла широке застосування тестова методика з альтернативним вибором відповідей.

Результати стандартизованого контролю використовуються для висновків відносно роботи навчальної групи і кожного студента окремо.

Критерії оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсового проекту (роботи) практики	для заліку
90-100 % (A)	відмінно	зараховано
82-89% (B)	добре	
75-81%(C)		
69-74%(D)	задовільно	
60-68%(E)		
35-59%(FX)	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34(F)	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

**Розподіл балів, які отримують студенти
(денна форма навчання)**

Поточне тестування та самостійна робота															І ІНД З	ПК	Сума
Змістовий модуль 1							Змістовий модуль 2										
Т 1	Т 2	М К	Т 3	Т 4	Т 5	М к	Т 6	Т 7	М К	Т 8	Т 9	Т 10	Т 11	М К			
7	7	2	7	7	7	2	7	7	2	7	7	7	7	2			
85															5	10	100

(заочна форма навчання)

Поточне тестування та самостійна робота					Модуль 2 ІНДЗ	Підсум. контроль	Сума	
Змістовий модуль 1-2			Змістовий модуль 3-4					
45			45					
Т.1-2	Т.3-4	МК 1-2	Т.5-11		МК 3-4	5	5	100
20	20	5	40		5			

Методичне забезпечення

1. Л.Гураш Діти раннього віку та гра. К.:Шкільний світ, 2009. 124 с.
2. Гурковська Т.Л. Супровід розвитку дітей раннього віку. К.: Шкільний світ, 2011. 126 с.
3. Максименко Д. С. Мовленнєвий і психічний розвиток дітей раннього віку. Київ Центр учбової літератури, 2018. 191 с.
4. Авраменко О.О. Психолого-педагогічні засади раннього віку, Умань.: Візаві, 2018. 205 с.
5. Рогальська Н.В. Психолого-педагогічні засади раннього віку, Умань.: Візаві, 2017.185 с.
6. Свирська Л.В. Взаємодія дорослих із дітьми, К.: Шкільний світ, 2004. 110 с.
7. Стрєж Л.В. Сходинки адаптації дітей раннього віку, К.: Шкільний світ, 2009. 124 с.

Рекомендована література

1. Арсентьева В.П. Формування інтелектуальної культури дошкільника. *Управління дошкільною освітньою установою*. 2004. № 5., с.80 - 85.
2. Барташнікова І.А., Барташников А.А. *Учися граючи*. Харків: Фоліо, 1999. с.144 - 153.
3. Діагностичне обстеження дітей раннього й молодшого дошкільного віку. СПб.: Каро, 2005.
4. Розвиваємо, навчаємо, виховуємо дитину третього року життя: методичний посібник. К.: Видавничий дім «Слово», 2013. 568с.
5. Смирнова Е.О. Діагностика психічного розвитку дітей від народження до 3 років. СПб.: Дитинство прес, 2005.

Інформаційні ресурси:

«Методичні рекомендації до програми виховання та навчання дітей від двох до семи років «Дитина» - <http://nauch.com.ua/psihologiya/5477/index.html>

Автор програми – Оксана АВРАМЕНКО